

Marek Saj

Prawna strona ślubu posłuszeństwa

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 53/3-4, 29-41

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. MAREK SAJ CSsR

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PRAWNA STRONA ŚLUBU POSŁUSZEŃSTWA

Treść: Wstęp. – 1. Istota ślubu posłuszeństwa. – 2. Podległość przełożonym. – 3. Sposób sprawowania władzy. – 4. Skutki prawne niezachowania ślubu posłuszeństwa. – Zakończenie.

Wstęp

Trzecią – obok czystości i ubóstwa – z wymienianych w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* rad ewangelicznych jest posłuszeństwo. Chociaż jest ono cechą charakterystyczną życia monastycznego i zakonnego¹, to jednak wykrystalizowało się najpóźniej z tych rad². Prawodawca kościelny stanowi, iż „ewangeliczna rada posłuszeństwa, podejmowana w duchu wiary i miłości do naśladowania Chrystusa posłusznego aż do śmierci, zobowiązuje do podporządkowania własnej woli prawowitym przełożonym, zastępującym Boga, gdy wydają polecenia zgodnie z własnymi konstytucjami”³. Zagadnienia związane z tą radą są wciąż aktualne i dyskutowane, z jednej strony ze względu na jej specyfikę, niejednokrotnie trudną do pojęcia dla postronnych osób, a z drugiej ze

¹ Por. A. J. Nowak, *Osoba konsekrowana*, t. II, Ślub posłuszeństwa, Lublin 1994, s. 125.

² Por. R. Forycki, *Życie zakonne jako swoisty sposób realizacji życia chrześcijańskiego*, w: *Apostolskie posłannictwo zakonów*, (red. A. Fabiś), Poznań 1987, s. 184.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum 1984 (dalej: KPK), kan. 601; por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (dalej: LG), nr 42; Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* (dalej: PC), nr 14; Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis* (dalej: PO), nr 15; Paweł VI, Adhortacja apostołska *Evangelica testificatio*, Wskazania na temat odnowy życia zakonnego według nauki Soboru Watykańskiego II, 29 czerwca 1971 (dalej: ET), nr 23-28.

względu na nowe dokumenty kościelne pojawiające się odnośnie do tej materii.

W jednej ze swych środowych katechez papież Jan Paweł II powiedział, iż „podobnie jak ubóstwo i czystość, również posłuszeństwo charakteryzowało spełnianą przez Jezusa misję, a wręcz było jej fundamentalną zasadą, o której mówił z głębokim zaangażowaniem”⁴. I dalej: „Jezus jest wzorem tych, którzy są posłuszni ludzkiej władzy, rozpoznając w niej znak woli Bożej. Ewangeliczna rada posłuszeństwa każe zakonnikom słuchać przełożonych jak przedstawicieli Boga”⁵. Ojciec święty Benedykt XVI w praktykowaniu rad ewangelicznych widzi potrzebę dawania świadectwa, podkreśla, że osoby konsekrowane realizację samych siebie składają w ręce Boga⁶. „Słuchanie Boga i bycie Mu posłusznym nie ma nic wspólnego z zewnętrznym przymusem i traceniem samego siebie. Jedynie pełniąc wolę Bożą, odkrywamy naszą prawdziwą tożsamość. Dawanie świadectwa o tym jest dzisiaj potrzebne światu właśnie ze względu na jego pragnienie »samorealizacji« i »samostanowienia«”⁷.

W 2008 roku Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego wydała instrukcję⁸ będącą jakby kompendium na temat ewangelicznej rady posłuszeństwa. Zwraca się w niej jednak uwagę przede wszystkim na stronę teologiczną tej rady, bo taki był zamiar autorów dokumentu. Ślubowana czy też przyrzekana rada posłuszeństwa ma także aspekt czysto prawny unormowany w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* i w prawie własnym poszczególnych instytutów życia konsekrowanego. Ten właśnie aspekt będzie zaakcentowany w niniejszym opracowaniu.

---

⁴ Jan Paweł II, *Ewangeliczne posłuszeństwo w życiu konsekrowanego*. Katecheza z 7 grudnia 1994, L'Osservatore Romano 2(1995), s. 52.

⁵ Tamże, s. 53.

⁶ Benedykt XVI, *Kościół i świat potrzebują waszego świadectwa*. Do osób konsekrowanych diecezji rzymskiej, Rzym, 10 grudnia 2005, L'Osservatore Romano 3(2006), s. 36.

⁷ Tenże, *Iść za Chrystusem znaczy przyswajać sobie Jego styl życia*. Nieszpory w sanktuarium dla duchowieństwa, zakonników i seminarzystów, Mariazell, 8 września 2007, L'Osservatore Romano 10-11(2007), s. 24.

⁸ Zob. Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja Posługa władzy i posłuszeństwo. Faciem tuam, Domine, requiram*, 11 maja 2008. Wyd. polskie: Wydawnictwo Alleluja, Kraków 2008.

1. Istota ślubu posłuszeństwa

Termin „posłuszeństwo” właściwy jest rzeczywistości życia religijnego, kościelnego, choć powszechnie używany jest także w codziennych relacjach międzyludzkich. Zgodnie ze słownikiem teologicznym, posłuszeństwo to uznanie prawowitego autorytetu, które musi wyrazić się w sposobie myślenia i w postępowaniu⁹.

W dekrete soborowym o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* czytamy: „Zakonnicy przez ślub posłuszeństwa swą wolę całkowicie poświęcają Bogu, jakby czyniąc Mu ofiarę z siebie samych, a przez to jednoczą się pewniej i bezpieczniej ze zbawcą wolą Boga. Stąd też za przykładem Jezusa Chrystusa, który przyszedł, aby wypełnić wolę Ojca (...), zakonnicy, pobudzani przez Ducha Świętego, niech z wiarą okazują posłuszeństwo przełożonym działającym w imieniu Boga i pod ich kierownictwem oddają się posługiwaniu wszystkim braciom w Chrystusie, tak jak sam Chrystus ze względu na posłuszeństwo Ojcu służył braciom i życie swoje oddał jako okup za wielu”¹⁰. Dzięki tak pojętemu posłuszeństwu osoby zakonne „łączą się (...) ściślej z posługą Kościoła i starają się dojść do miary wielkości, według Pełni Chrystusa”¹¹. Decydując się na życie tym ślubem, człowiek oddaje swoją wolę do dyspozycji Boga, wyrażając w ten sposób pragnienie samego Boga i Jego miłości¹².

Jak widać, źródłem ewangelicznej rady posłuszeństwa jest Jezus Chrystus. Tylko dzięki wierze w Niego można się na taki ślub zdecydować i zrozumieć go. Przedmiotem zaś tego ślubu jest wola człowieka, który będąc wolnym stworzeniem, pragnie swoją wolę całkowicie poświęcić Bogu, w sposób pełny i bezwarunkowy oddać się do Jego dyspozycji¹³. Posłuszeństwo więc polega na zgodności i zjednoczeniu z wolą Bożą bez względu na to, w jakiej postaci się ona objawi, w szczególności zaś jest przyjęciem i wypełnieniem Jego woli zwłaszcza wtedy, gdy zostanie ona przekazana za pośrednictwem tego, kto

⁹ Por. *Posłuszeństwo*, w: K. Rahner, M. Vorgrimler, Mały słownik teologiczny, (tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek), Warszawa 1987, kol. 344.

¹⁰ PC, nr 14.

¹¹ Tamże.

¹² Por. J. A u g u s t y n, *Posłuszeństwo ewangeliczne*, Kraków 1992, s. 26.

¹³ Por. LG, nr 42; E. G a m b a r i, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998, s. 378.

posiada misję przekazywania woli Bożej¹⁴. Posłuszeństwo jest więc aktem wiary w rzeczywistą obecność Boga w życiu, wyrażaną poprzez przełożonych. Autorytet przełożonego jest w tym przypadku oparty na wierze oraz na miłości do Kościoła¹⁵.

2. Podległość przełożonym

Zgodnie z cytowaną już normą kodeksową, „ewangeliczna rada posłuszeństwa (...) zobowiązuje do podporządkowania własnej woli prawowitym przełożonym, zastępującym Boga, gdy wydają polecenia zgodnie z własnymi konstytucjami”¹⁶. Oprócz argumentu czysto religijnego, polegającego na posłuszeństwie Bogu i wypełnianiu Jego woli, ślub posłuszeństwa ma swoje prawne, zewnętrzne konsekwencje. Zobowiązuje on do podporządkowania się prawowitym przełożonym. Każdy więc członek instytutu zakonnego podlega prawnie ustanowionemu przełożonemu. Jest on tym, który kieruje wspólnotą, stoi na straży wierności charyzmatowi i misji instytutu¹⁷. Chodzi tutaj o przełożonego domu zakonnego, do którego należy dana osoba zakonna, przełożonych części i całości instytutu¹⁸, a także o przełożonych w szerszym zakresie, kolegialnym, w postaci każdego rodzaju kapituł, które także zobowiązują do posłuszeństwa, czyli przestrzegania praw i dyrektyw przez nie wydawanych¹⁹.

---

¹⁴ Por. PC, nr 14; J a n P a w e ł II, Adhortacja apostolska *Redemptionis donum*, O konsekracji zakonnej w świetle tajemnicy odkupienia, 25 marca 1984, nr 13; E. G a m b a r i, *Życie zakonne po Soborze...*, dz. cyt., s. 379-380; J. A u g u s t y n, *Posłuszeństwo ewangeliczne...*, dz. cyt., s. 5-8.

¹⁵ Por. A. J. N o w a k, *Osoba konsekrowana...*, dz. cyt., s. 152.

¹⁶ KPK, kan. 601.

¹⁷ Por. K o n g r e g a c j a I n s t y t u t ó w Ż y c i a K o n s e k r o w a n e g o i S t o w a r z y s z e ń Ż y c i a A p o s t o l s k i e g o, Instrukcja *Posługa władzy...*, dz. cyt., nr 25.

¹⁸ KPK, kan. 622: „Najwyższy przełożony otrzymuje władzę nad wszystkimi prowincjami instytutu, domami i członkami, a powinien ją wykonywać zgodnie z przepisami własnego prawa. Pozostali przełożeni posiadają władzę w ramach swojego zadania”.

¹⁹ KPK, kan. 631 § 1: „Kapituła generalna, która zgodnie z konstytucjami otrzymuje najwyższą władzę w instytucie, powinna być w ten sposób powołana, ażeby reprezentując cały instytut, stała się prawdziwym znakiem jego jedności w miłości. Do niej głównie należy strzec dziedzictwa instytutu, o którym w kan. 578, popierać zgodną z nim przystosowaną odnowę, dokonywać wyboru najwyższego przełożonego, załatwiać ważniejsze sprawy oraz wydawać normy, które winni wszyscy zachowywać”;

Podstawowy dla zagadnienia posłuszeństwa kanon 601 podaje dodatkowe uzasadnienie podporządkowania się przełożonym. Przełożeni zastępują Boga, z tego właśnie powodu inni – im podlegli, nazywani często podwładnymi – mają być im posłuszni. Sformułowanie „ulegają z wiarą przełożonym, zastępującym Boga”, wzięte jest z soborowego dekretu o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, jednak z jego pierwszego tłumaczenia²⁰. Współczesne polskie tłumaczenie dokumentów soborowych używa innego wyrażenia, które wydaje się w brzmieniu bardziej stonowane: „niech z wiarą okazują posłuszeństwo przełożonym działającym w imieniu Boga”²¹. Ten przekład z pewnością bardziej odpowiada dzisiejszej mentalności, choć od strony językowej obie wersje wydają się poprawne²². Ważne tutaj jest samo rozumienie użytego sformułowania, zwłaszcza jeśli chodzi o rolę przełożonego w praktyce zakonnego posłuszeństwa tych, którzy taki ślub składają. W takiej poprawnej relacji, gdzie przełożony jest reprezentantem Boga, posłuszeństwo „objawia wyzwalające piękno uległości synowskiej, a nie niewolniczej, wzbogaconej poczuciem odpowiedzialności i przenikniętej wzajemnym zaufaniem”²³.

Poprzez ślub posłuszeństwa osoba zakonna zobowiązuje się do wykonywania poleceń przełożonych zgodnie z własnymi konstytucjami. Taki kodeksowy przepis wyznacza granice działań przełożonych w każdym instytucie. Mogą więc oni wydawać polecenia podległym sobie członkom instytutu, jednak zawsze w granicach prawa. Przedmiotem zatem ich dyrektyw nie są dowolne sprawy, ale tylko te, które określa

---

kan. 632: „Własne prawo powinno dokładnie określić, co należy do innych kapituł instytutu oraz innych podobnych zebrań, a mianowicie ich naturę, władzę, skład osobowy, sposób postępowania i czas ich odbywania”.

²⁰ S o b ó r W a t y k a Ń s k i II, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*. Tekst polski w: Sobór Watykański II, Konstytucje – Dekrety – Deklaracje, Poznań 1986, wyd. III, nr 14.

²¹ S o b ó r W a t y k a Ń s k i II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*. Tekst polski w: Sobór Watykański II, Konstytucje – Dekrety – Deklaracje, Poznań 2002, nowe tłumaczenie, nr 14.

²² Wyrażenie użyte w tekście łacińskim: *vices Dei*, może być tłumaczone jako „w imieniu Boga” lub „w zastępstwie Boga”. Zob. J. S o n d e l, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2006, s. 990.

²³ J a n P a w e ł II, Posynodalna adhortacja apostołska *Vita consecrata*, o życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie, 25 marca 1996, nr 21.

prawo własne. Nigdy zatem takie rozkazy nie mogą sprzeciwiać się prawu Bożemu lub konstytucjom instytutu²⁴.

W materii tej, dla zobrazowania zagadnienia, *Konstytucje* Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela stanowią, iż „prawowici Przełożeni mogą swoim podwładnym wydawać formalne rozkazy pod posłuszeństwem dotyczące tego, co zawierają Konstytucje i Statuty. Niech jednak korzystają z tego uprawnienia jedynie w ważnych przypadkach i za zgodą swych Radnych. Współbracia natomiast na mocy ślubowanego posłuszeństwa są zobowiązani do wypełniania ochnoczo tego rodzaju rozkazów”²⁵.

Mówiąc o posłuszeństwie zakonnym, najczęściej ma się na uwadze relację przełożony–podwładny. W takim rozumieniu przełożony byłby w bardzo uprzywilejowanej sytuacji, gdyż on sam podlegałby ewentualnie hierarchicznie wyższemu przełożonemu. Nie jest to jednak poprawny sposób rozumowania. Bożena Szewczul zauważa, że „na temat posłuszeństwa podwładnych powstało dużo opracowań, niewiele miejsca natomiast poświęcono posłuszeństwu przełożonych chociażby dlatego, że zagadnienie nie jest łatwe z powodu zakorzenionej głęboko w życiu zakonnym dychotomii – do posłuszeństwa zobowiązany jest podwładny, a przełożony to ten, który rządzi. Jednak uważna lektura kanonów obowiązującego KPK/1983, w tym zwłaszcza kan. 618 i 619, oraz instrukcji *Posługa władzy i posłuszeństwo* prowadzi do wniosku, że coraz częściej zwraca się uwagę na posłuszeństwo np. wobec prawa Bożego, prawa Kościoła, papieża oraz prawa własnego instytutu”²⁶. Wymienione „przedmioty posłuszeństwa” dotyczą więc każdej osoby konsekrowanej, można nawet powiedzieć, że w pierwszej kolejności właśnie przełożonych, mających dawać przykład gorliwości i służby. Pomyłką jest zatem zawężanie grona osób zobowiązanych do posłuszeństwa tylko do podwładnych. Warto w tej kwestii przywołać także myśl papieża Benedykta XVI, który widząc niezastąpioną wartość przykładu idącego z góry, najpierw przełożonym poleca życie w po-

²⁴ Por. ET, nr 28.

²⁵ *Konstytucje Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela*, Rzym 1986, nr 73. 3’.

²⁶ B. S z e w c z u l, *Ewangeliczna rada posłuszeństwa w posłudze przełożonego zakonnego*, w: *Ewangeliczna rada posłuszeństwa w życiu konsekrowanym zakonnym a wolność osoby*. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej UKSW Warszawa 21 października 2009, (red. W. Kiwior, J. Krajczyński, H. Stawniak), Warszawa 2009, s. 67-68.

słuszeństwie Chrystusowi i przestrzeganiu reguły własnego instytutu, gdyż tylko wtedy inni członkowie wspólnoty odkryją w posłuszeństwie przełożonemu wolność dzieci Bożych²⁷.

3. Sposób sprawowania władzy

Wspominana już instrukcja *Posługa władzy i posłuszeństwo* podkreśla, „że w ostatnich latach zmienił się sposób odczuwania i przeżywania władzy i posłuszeństwa, zarówno w Kościele, jak i w społeczeństwie. Wynika to między innymi z: uświadomienia sobie wartości każdej osoby, jej powołania i jej darów intelektualnych, uczuciowych i duchowych oraz jej wolności i zdolności do nawiązywania relacji; centralnego miejsca duchowości komunii i dowartościowania środków, dzięki którym można lepiej ją przeżywać; innego, mniej indywidualistycznego sposobu rozumienia misji, dzielonej ze wszystkimi członkami ludu Bożego, z wynikającymi z tego formami konkretnej współpracy”²⁸. Skoro więc zmieniła się mentalność człowieka, w tym także osoby konsekrowanej, to i styl sprawowania władzy, a co za tym idzie styl posłuszeństwa musi być inny.

W prawie kodeksowym prawodawca nie zamieszcza wielu norm dotyczących sposobu czy stylu sprawowania władzy. Za jedną z nich, może i jedyną, uznać należy następujący zapis: „Przełożeni otrzymaną od Boga przez posługę Kościoła władzę powinni wykonywać w duchu służby. Nastawieni więc na przyjmowanie woli Bożej, w wykonywaniu swej posługi mają kierować podwładnymi jako synami Bożymi i odnosząc się z szacunkiem do ich ludzkiej godności, mają popierać dobrowolne posłuszeństwo. Winni też chętnie ich wysłuchiwać i popierać wspólną inicjatywę mającą na uwadze dobro instytutu i Kościoła. Zawsze jednak zachowują władzę w zakresie podejmowania rozstrzygnięć i wydawania poleceń”²⁹. Norma ta jest nowością w obecnie obowiązującym *Kodeksie Prawa Kanonicznego*, gdyż nie

---

²⁷ Por. B e n e d y k t XVI, *Życie konsekrowane w świecie współczesnym*. Przesłanie do uczestników sesji plenarnej Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Castel Gandolfo, 27 września 2005, L'Osservatore Romano 11-12(2005), s. 6.

²⁸ K o n g r e g a c j a I n s t y t u t ó w Ż y c i a K o n s e k r o w a n e g o i S t o w a r z y s z e ņ Ż y c i a A p o s t o l s k i e g o, Instrukcja *Posługa władzy...*, dz. cyt., nr 3.

²⁹ KPK, kan. 618.

ma swojego odpowiednika w *Kodeksie* z 1917 roku. Jej źródłami są dokumenty soborowe i posoborowe³⁰.

W interesującym nas tutaj temacie posłuszeństwa, mając na uwadze powyższą normę, warto zwrócić uwagę na sformułowanie nakazujące przełożonym, by popierali dobrowolne posłuszeństwo, chętnie wysłuchiwali podległych im współbraci, a także by propagowali wspólną inicjatywę. Innymi słowy oznacza to, iż relacja pomiędzy przełożonym a innymi we wspólnocie mu powierzonej winna mieć znamiona dialogu. Pomimo, że wyrażenie „dialog” nie pojawia się w tym kanonie, to jednak o taką rzeczywistość chodzi. Potwierdza to prawo własne instytucji życia konsekrowanego, które wprost mówi o dialogu. W *Księdze Konstytucji i Zarządzeń Braci Zakonu Kaznodziejów* znajdujemy zapis, w dużej części wzięty z reguły św. Augustyna, według którego „szukając woli Bożej i dobra wspólnoty, przełożony nie w panowaniu władzą, lecz w służbie miłością niech widzi swoje szczęście i stara się, by obowiązki spełniano dobrowolnie, a nie z niewolniczej uległości”³¹. Z kolei jezuita w swoim prawodawstwie, w następujących słowach oddają opisywaną tutaj dialogowość w posłuszeństwie: „Dlatego w celu przyjęcia i wypełnienia naszej misji w duchu posłuszeństwa powinniśmy wiernie posługiwać się metodą duchowego rozeznawania apostołskiego, osobistego i wspólnotowego, które jest właściwe dla naszego sposobu postępowania; wywodzi się ono z Ćwiczeń duchownych i Konstytucji, a dojrzewa podczas rachunku sumienia, na osobistej modlitwie, w dialogu między członkami wspólnoty oraz w pełnej otwartości serca Przełożonych podczas sprawy sumienia. W ten sposób dorastamy do posłuszeństwa”³². W *Konstytucjach* Towarzystwa zagadnienie dialogu jest wielowarstwowe i zajmuje wiele przepisów prawa, w którym jest mowa o dialogu duchowym, wspólnotowym i apostołskim czy też międzyreligijnym³³. Jeszcze wyraźniej o wymogu dialogu

³⁰ Por. LG, nr 43, 45; PC, nr 14; ET, nr 25; Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich i Kongregacja Biskupów, Wytuczne dla wzajemnych stosunków między biskupami i zakonnikami *Mutuae relationes*, 14 maja 1978, nr 13; *Sacra Congregatio pro Institutione Cathedralica*, Litterae circulares, *Spiritual formation in seminaries*, 6 stycznia 1980, nr 3.

³¹ *Księga Konstytucji i Zarządzeń Braci Zakonu Kaznodziejów*, wyd. VI, Poznań 2003, nr 20. III.

³² *Konstytucje Towarzystwa Jezusowego*, Kraków–Warszawa 2006, nr 150 § 2.

³³ Zob. *Indeks rzeczowy*, w: *Konstytucje Towarzystwa...*, dz. cyt., s. 471.

w relacjach braterskich przeczytamy w *Konstytucjach* Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela: „Wszyscy razem we wspólnym dialogu niech się przyczyniają do stworzenia warunków, które sprzyjają modlitwie i pracy, samotności i rewizji życia, odpoczynkowi i wytchnieniu”³⁴. I dalej: „Poruszeni Duchem Świętym, który ożywia wspólnoty, a ich członków czyni gotowymi do służenia Bogu w Kościele i świecie, Przełożeni i współbracia przez dialog i braterskie obcowanie niech razem poszukują woli Boga, który przemawia przez ludzkie słowo i znaki czasu, i niech starają się tę wolę wypełnić”³⁵. Spokrewniony z tym instytutem kontemplacyjny żeński zakon również kładzie mocny akcent na tę formę sprawowania władzy we wspólnocie zakonnej. W *Konstytucjach*, w rozdziale poświęconym życiu wspólnotowemu, jeden z podpunktów nosi tytuł „Dialog”³⁶. W dwóch numerach tego prawa przeczytamy: „Życie wzajemnych relacji zakłada dialog jako podstawowy element życia wspólnoty. Będziemy więc otwarte na inne siostry, wysłuchamy je chętnie i z zainteresowaniem odniesiemy się do wyrażonych przez nie idei, projektów i inicjatyw. Cenić będziemy wspólnotową konfrontację i wymianę myśli w klimacie prostoty, zaufania i przyjaźni”³⁷. „Dialog pomoże nam lepiej się poznać i zrozumieć, akceptować i uznawać się wzajemnie jak prawdziwe siostry, niezależnie od istniejących pomiędzy nami różnic, a niekiedy nawet przeciwieństw. W ten sposób, poprzez organizowane spotkania oraz zwykle i spontaniczne kontakty, będziemy razem budować wspólnotę prawdziwie ewangeliczną”³⁸. Choć te zapisy *Konstytucji* dotyczą wprost życia wspólnotowego, to jednak oddają ducha relacji mających panować we wspólnocie – także relacji przełożonej z innymi siostrami. Ma być to relacja dialogu i współodpowiedzialności za życie i misję instytutu. Jak więc widać w prawie powszechnym i własnym instytutów, dialog jest dzisiaj ważnym elementem we wspólnym, przez przełożonych i podwładnych, poszukiwaniu woli Bożej. Paweł VI zwracał uwagę, i jest to ciągle aktualne, że „ten wysiłek wspólnego poszukiwania

³⁴ *Konstytucje Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela*, dz. cyt., nr 45. 2’.

³⁵ Tamże, nr 73. 1’.

³⁶ Zob. *Konstytucje Zakonu Sióstr Najświętszego Odkupiciela*, Rzym 1995, s. 44.

³⁷ Tamże, nr 63.

³⁸ Tamże, nr 64.

w konkretnym przypadku musi zakończyć się decyzją przełożonych, których obecność jako taka potrzebna jest każdej wspólnotie”³⁹.

4. Skutki prawne niezachowania ślubu posłuszeństwa

Podobnie jak w przypadku dwóch pierwszych rad ewangelicznych, czyli czystości i ubóstwa, także nieprzestrzeganie zobowiązań wynikających ze ślubowanego posłuszeństwa może być przyczyną rozpoczęcia postępowania o wydalenie z instytutu. Prawodawca kościelny stanowi, iż „członek może być wydalony także z innych przyczyn, jeśli są poważne, zewnętrzne, poczytalne i prawnie potwierdzone, jakimi są: habitualne zaniebywanie obowiązków życia konsekrowanego; powtarzające się naruszanie świętych więzów; uporczywe nieposłuszeństwo prawnym nakazom przełożonych w poważnej materii”⁴⁰. Komentatorzy cytowanej normy kodeksowej twierdzą, że przyczyna, z powodu której osoba konsekrowana może być wydalona z instytutu, zawarta jest w słowach: „uporczywe nieposłuszeństwo prawnym nakazom przełożonych w poważnej materii”, gdyż przez sformułowanie „święte więzy” w tym miejscu należy rozumieć tylko ślub ubóstwa. Tłumaczą to tym, iż „poważne naruszenie ślubu czystości podlega sankcjom karnym określonym w kan. 694–695, nieposłuszeństwo zaś wymienia się oddzielnie”⁴¹. Są także autorzy, którzy w użytych w powyższym kanonie pojęciu „święte więzy” widzą wszystkie trzy rady ewangeliczne, bez względu na to, że w innych miejscach jest ponownie mowa o każdej z nich oddzielnie⁴². Jakkolwiek by podchodzić do zapisanych sformułowań, ważne jest jednak to, że niezachowanie ślubu posłuszeństwa może być przyczyną wszczęcia postępowania o wydalenie z instytutu. Świadczy to więc o wadze tego świętego zobowiązania.

By niezachowanie ślubu posłuszeństwa stało się przyczyną wydalenia, nieprawidłowe zachowanie zakonnika musi spełniać wymienione w prawie warunki. Należą do nich prawny nakaz przełożonych i uporczywość takiego zachowania, przeciwnego poleceniom przełożonych, które z kolei muszą dotyczyć poważnej materii. O prawnym nakazie

³⁹ ET, nr 25.

⁴⁰ KPK, kan. 696 § 1.

⁴¹ B.W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, cz. III, Lublin 1990, s. 225.

⁴² Por. M. B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Lublin 2006, s. 55-62.

wspomniano już wcześniej, iż przełożeni mogą wydawać polecenia zgodnie z konstytucjami. Drugi natomiast z wymienionych warunków stanowi upór. Upór to jeden z podstawowych i niezbędnych warunków zastosowania kary wydalenia. Kary tej zatem nie można ważnie wymierzyć, jeśli wcześniej nie stwierdzi się uporczywości sprawcy. Upór można sprawdzić jedynie za pomocą kanonicznego upomnienia. Ono z kolei jest aktem prawnym wydanym przez ordynariusza, w którym zawarta jest groźba wydalenia w przypadku dalszego trwania w nieposłuszeństwie⁴³. Prawodawca nakazuje zastosować przynajmniej jedno kanoniczne upomnienie, zatem może być ich więcej⁴⁴; w przypadku zagrożenia wydaleniem z instytutu życia konsekrowanego upomnień takich winno być co najmniej dwa⁴⁵. O ile „uporczywość” jest łatwa do stwierdzenia, to „poważna materia” – jako kolejny warunek – może nastęrczać więcej problemów, gdyż to sformułowanie jest bardzo ogólne. Co zatem może kryć się pod wyrażeniem „poważna materia”? Na pewno materia taka dotyczyć będzie spraw związanych z istotą i celem życia konsekrowanego, z przepisami konstytucji i innych zbiorów prawa własnego, bez wątplenia zaś przełożony nie może wymagać pod posłuszeństwem spraw sprzeciwiających się temu prawu, niemożli-

⁴³ Por. J. S y r y j c z y k, *Sanckje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 276.

⁴⁴ Por. KPK, kan. 1347 § 1: „Cenzury nie można ważnie wymierzyć bez wcześniejszego jednego przynajmniej upomnienia, by winny zaniechał uporczywości, i bez dania mu odpowiedniego czasu na poprawę”.

⁴⁵ Por. KPK, kan. 697: „Jeśli w wypadkach, o których w kan. 696, przełożony wyższy, po wysłuchaniu swojej rady, uzna, że należy wszcząć proces o wydalenie:

1. powinien zebrać lub uzupełnić dowody;

2. powinien upomnieć członka na piśmie lub wobec dwóch świadków, z wyraźnym zagrożeniem wydalenia, które nastąpi, jeśli się nie poprawi, precyzując wyraźnie przyczynę wydalenia i dając mu pełną możliwość obrony; w razie nieskuteczności tego upomnienia powinien po upływie przynajmniej piętnastu dni skierować drugie upomnienie;

3. jeśli i to upomnienie okazało się bezskuteczne, a przełożony wyższy wraz ze swoją radą uznał, że niepoprawność jest wystarczająco pewna, a obrona jest niewystarczająca, po bezskutecznym upływie piętnastu dni od ostatniego upomnienia należy przesłać do najwyższego przełożonego wszystkie akta, podpisane przez wyższego przełożonego i notariusza, wraz z odpowiedziami członka, przez niego podpisanymi”. W materii tej nic się nie zmieniło w obecnie obowiązującym prawie kodeksowym. Jedynymi źródłami aktualnego prawa są normy z Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 roku, zob. kan. 649, 650 §§ 1 i 3, 654, 656, 660, 661 § 3, 663, 664 § 2.

wych do wykonania, nieużytecznych i nierozsądnych. Poważna materia zatem wyznacza linię graniczną, której przełożony przekroczyć nie może⁴⁶. Chcąc ją pokazać w sposób bardziej praktyczny, wymienić można takie oto przykłady nieposłuszeństwa: odmowa przeniesienia się do innego domu zakonnego, brak woli oddalenia od siebie okazji do grzechu, odmowa spełnienia obowiązków wyznaczonych przez przełożonych⁴⁷. Są to jednak tylko przykłady, gdyż w przeciwieństwie do dwóch wcześniejszych ślubowanych rad ewangelicznych, ta poważna materia nie jest już tak wyraźnie określona. W każdym poszczególnym przypadku wystarczalność przyczyn ocenia kompetentny przełożony wraz ze swoją radą, wydając dekret wydalenia z instytutu⁴⁸, a następnie Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego potwierdzająca ów dekret⁴⁹.

Zakończenie

Posłuszeństwo zakonne, do którego zobowiązują się członkowie instytutów zakonnych poprzez składany ślub, opiera się na nauce i przykładzie życia Jezusa Chrystusa. Całe Jego życie stanowi podstawę i źródło tej ewangelicznej rady. Dlatego też osoby zakonne podejmują posłuszeństwo w duchu wiary i miłości do Chrystusa, który z miłości do człowieka stał się posłuszny Ojcu aż do śmierci. Oprócz tych elementów ściśle teologicznych, ważnych w rozumieniu i w praktyce

⁴⁶ Por. M. B i d e r, *Wydalenie fakultatywne...*, dz. cyt., s. 65-66.

⁴⁷ Por. J.R. B a r, J. K a ł o w s k i, *Prawo o instytutach życia konsekrowanego*, Warszawa 1985, s. 189.

⁴⁸ Por. KPK, kan. 699 § 1: „Najwyższy przełożony ze swoją radą, która do ważności powinna się składać z czterech przynajmniej członków, ma kolegialnie przystąpić do dokładnego rozważania dowodów, argumentów i obrony oraz jeśli zostanie to zadecydowane w tajnym głosowaniu, winien wydać dekret wydalający, który do ważności musi zawierać przynajmniej sumaryczne umotywowanie prawne i faktyczne. § 2. W klasztorach niezależnych, o których w kan. 615, wydanie decyzji o wydaleniu należy do biskupa diecezjalnego, któremu przełożony winien przedstawić akta zbadane przez swoją radę”.

⁴⁹ Por. KPK, kan. 700: „Dekret wydalający nie posiada mocy, jeśli nie został potwierdzony przez Stolicę Świętą, której należy przesłać dekret i wszystkie akta; jeśli chodzi o instytut na prawie diecezjalnym, potwierdzenie należy do biskupa diecezji, na terenie której znajduje się dom, do którego przynależny zakonnik. Do ważności, dekret powinien zaznaczyć prawo, przysługujące wydalonemu, wniesienia w ciągu dziesięciu dni od otrzymania powiadomienia rekursu do kompetentnej władzy. Rekurs posiada da skutek zawieszający”.

tej rady, posłuszeństwo zakonne ma swoje elementy prawne, opisane w prawie kodeksowym Kościoła, a uszczegółowione w prawie własnym instytutów. Bycie posłusznym Bogu wyraża się przez posłuszeństwo woli przełożonych. Oni to, będąc reprezentantami Boga, mogą wydawać swoim podwładnym polecenia zgodnie z konstytucjami instytutu. Przy takich uprawnieniach, ich władza ma jednak mieć zawsze charakter służby wspólnocie, a oni sami mają być przykładem wierności powołaniu i gorliwości w jego realizacji. W tym wspólnym poszukiwaniu woli Bożej niezastąpioną rolę odgrywa dialog, na co prawodawstwo każdego instytutu zwraca szczególną uwagę. Ponieważ posłuszeństwo należy do istotnych elementów życia zakonnego, jego nieprzestrzeganie może wywoływać poważne kanoniczne skutki, nie wyłączając nawet wydalenia z instytutu.

L'aspetto giuridico del voto dell'obbedienza

L'obbedienza religiosa che i membri degli istituti religiosi s'impegnano con il voto a praticare, si basa sull'insegnamento e sull'esempio di vita di Gesù Cristo. Tutta la sua vita costituisce il fondamento e la radice di questo consiglio evangelico. Perciò i religiosi assumono l'obbedienza nello spirito di fede e di amore verso Cristo che proprio per amore dell'uomo si fece obbediente al Padre fino alla morte. Accanto agli elementi strettamente teologici, importanti per capire e praticare questo consiglio, l'obbedienza religiosa possiede anche i suoi elementi giuridici, descritti nel diritto canonico della Chiesa e concretizzati nel diritto proprio degli istituti. L'essere obbedienti a Dio si manifesta nell'obbedienza alla volontà dei superiori. Proprio loro, in quanto rappresentanti di Dio, possono dare ordini ai propri subordinati, in accordo con le costituzioni dell'istituto. Avendo tali competenze devono, però, esercitare il proprio potere sempre come servizio alla comunità ed essere un esempio di fedeltà alla vocazione e di fervore nella sua realizzazione. Insostituibile è il ruolo che nella comune ricerca della volontà divina gioca il dialogo. La legislazione di ogni istituto lo mette ben in rilievo. Siccome l'obbedienza è uno dei più importanti elementi della vita religiosa, la sua mancanza può produrre serie conseguenze canoniche, perfino l'esclusione dall'istituto.